

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

HERTHA

TIDSKRIFT FÖR DEN SVENSKA
KVINNORÖRELSEN
UTGIVEN AV FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET
❧ REDAKTÖR: ELLEN KLEMAN ❧

ÅRGÅNG 3
HÄFTE 2
1916

KYLSKADOR.

Ingen, som lärt känna originalfabrikatet Salubrins egenskaper och verkningar, urakt-låter att medtaga det vid längre utfärder, för behandling under sommaren av skoskav m. m., under vintern av kylskador eller andra olycksfall.

Det må härvid anmärkas att Salubrin använts av personer, som fått det för andra ändamål, med framgång mot kylskador, redan innan framställaren av preparatet hyst någon tanke på att kylskador kunde botas därmed. Partilager hos Geijer & C:o, Stockholm.

SINGER

SINGER SÖMMAR GULD I STRÖMMAR

Världsberömda symaskiner

Ledig annonsplats!

COLLAN-OLJAN,

världens förnämsta läderpre-servativ, gör skodonen *absolut vattentäta* och *minst dubbelt varaktiga*. Finnes öfverallt å 0:75 och 1:25 pr flaska.

A.-B. COLLAN-OLJE-FABRIKEN
T. OLSEN, Stockholm.

A.-B. Nordiska Kompaniet.

Textilafdelningen Thyra Grafström, Stockholm.

Permanent utställning av färdiga och påbörjade arbe-ten samt material. Råd vid inredning av våningar m. m.

Undervisning

i Italiensk spets- och annan konstsoem.

Ständigt på lager därtill hörande material:

Svensk, Fransk och Bömisk Spetsråd. Rikhaltigt urval av Spetsmönster.

Ledig annonsplats!

HERTHA

ÅRGÅNG III

15 JAN. 1916

HÄFTE 2

Midnattsvakan vid Fredrika Bremers minne

den 31 december 1915.

Mot en sommarhimmels soligt ljusa fond och bladgrupper djupa grönska tecknar sig Fredrika Bremers byst uppe på estraden i Musikaliska Akademiens stora sal, som är fylld till sista plats.

Fru Montelius står i talarstolen. Det är hon som ger det första anslaget till minnesfestens högtidlighet.

Agda Montelius' hälsningsord.

Den tidsvåg som kallas år 1915 skall om några korta minuter sjunka tillbaka ned i tidens hav och vara ett minne blott. Men över detta minne skall i historien alltid vila ett blodigt skimmer; genom tiderna skall ljuda ett eko av det smärtans skri, som oavlåtligt, från första dagen till den sista av detta fasans år, stigit ur miljoner hjärtan, kvinnliga och manliga.

Vi i Sverige, som varit nog lyckliga att av den storm som rasar över världen erfara endast bränningar, som brutit sig mot våra skär — ehuru även de syns oss svåra nog att uthärda emellanåt —, vi må väl ur våra själars djup tacka Gud, att vårt land undgått att ryckas med av stormvirveln. Med de otaliga,

som på skilda håll sargats till kropp och själ, hava vi dock lidit så djupt, att vi känna en stark trängtan att få under det hänsvinnande årets sista stunder vända våra tankar från det upprörande skådespel av människor i vilddjurskamp, som pågår runt omkring oss — en kamp som vi nödgas åskåda i pinande maktlöshet —, få vända dem till en bild av ljus, kärleksfull mänsklighet.

En sådan bild är Fredrika Bremer.

Och då just i dag ett halvt sekel förflutit sedan det bud gick över landet, att Fredrika Bremers ande lämnat den svaga bräckliga stofthyddan för att svinga sig till de ljusare rymder, där den hörde hemma; har det förbund, som bär hennes namn och som — om ock i svaghet — söker att fullfölja hennes verk, velat inbjuda eder alla att här gemensamt vila ut vid minnet av henne, sierskan, ljusbringerskan, fredsförbundstankens bärarinna.

Underrättelsen om Fredrika Bremers bortgång var med skäl för dåtidens svenska kvinnor ett gripande sorgebudskap — i själva verket var det ett segerbudskap. En osjälvisk kamp för de tillbakasatta och förtryckta hade hon oavlåtligt fört, vad det än kostade

henne hade hon aldrig svikit däri utan höll ut till det sista, och med obruten tro på kvinnornas framtidsmöjligheter i samhällsutvecklingen — dog hon.

Det kunde synas som om många av de önskemål hon uppställt för denna utveckling redan voro förverkligade vid hennes död, men det var blott en ringa början. Den lilla kvinnan, med den stora själen och det varma hjärtat, såg ut över världen med en blick mera vittomfattande än någon av hennes samtida. Ännu femtio år efter hennes bortgång har vår synkrets ej vidgats nog att rätt uppfatta henne; måhända skola ej ens hundra år förslå därtill.

Utopier kallar man med ett medlid- samt eller vemodigt löje det som synes vackert men som man ej har mod att tro på, ej kraft att arbeta för; många av Fredrika Bremers djupaste och största tankar nämnas ännu i dag — utopier.

Då hon under kriget 1854 lade fram ett i detalj utarbetat förslag till ett världsfamnande kvinnoförbund för att, som orden lydde, "motverka krigets onda följder och bidra till utveckling av ett välde av frid, välstånd och sällhet, färdigt att utbreda sig över jorden, när krigets lågor slocknat", föreföll detta så övermåttan utopiskt, att man ej ens stannade för att lyssna; det föll platt till marken.

Likväl gav detta förslag uttryck åt en alldeles ny tanke: världssammanslutning för ideella strävanden, och som handlande parter — kvinnorna, drivna av just det rent kvinnliga i deras väsen: moderligheten.

"Vi veta och erfara alla dagar", säger hon vidare i detta upprop, "att förenade krafter till ett medvetet, gemensamt mål stärker var enskild kraft och stegrar den gemensamma samt övar en mäktig dragning på ännu likgiltiga eller isolerade delar, så att de indragas i den allmänna rörelsen; och makten och verkan av denna överstiger

då all beräkning. Föreningar av vattendroppar ha bildat världshavet; föreningar av atomer — universum".

Denna sammanslutningens idé går nu sitt segertåg bland världens kvinnor. De senare årtiondena ha sett flera olika dylåka världsförbund uppstå, men ingen har vetat, förrän helt nyligen, då Fredrika Bremers upprop framdrogs ur glömskan, att redan för sextio år sedan en svensk kvinna, i innerliga, bevakande ord, framlagt en sådan tanke.

"Systrar över hela jorden", heter det däri, "låt om oss uppkalla alla helande välgörande krafter, som skaparen nedlagt i vår natur, uppkalla dem genom bön och arbete till en innerligare, högre verksamhet än någonsin förr i hans tjänst. Så långt som solen lyser och de fria vindarna nå på jorden flyga våra fridsbud som duvor oss emellan från land till land, från stad till stad, ostörda av drabbningarnas dån och fejdens bitterhet, på det världen må veta, att fridens och kärlekens Gud är mäktigare än krigets ande, och tro, att han kallat oss till sina tjänarinnor."

Må detta vara en hälsning till oss alla vid övergången till ett nytt år. Fredrika Bremers egen hälsning.

"Om du i tvivel sjunker ner", den härliga arian ur Rydberg-Josephsons jubelkantat, tonar genom salen. Det är Signe Rappe som sjunger.

Så kommer den av Lotten Dahlgren tecknade minnesbilden av Fredrika Bremer, som Ida von Plomgren läser och i vilken lagts in Sigrd Leijonhufvuds diktsyn av Spinnarskan, Fredrika Bremer i Årstas sista rofyllda stillhet.

Morgonsol och aftonstjärna,
Alla dagens ljusa timmar,
Alla nattens tysta stunder — — —

Fredrika Bremers djupt innerliga bikt sjunger i Alice Tegnér's ljuva tonsättning, buren av Signe Rappes stämman, konsertmästare Wilhelmis ledsagande violin och kompositörens pianoackompanjemang, stiger och stiger — en segrande offerflamma mot höjden.

Maria Schildknecht deklamerar Lydia Wahlströms Midnattsvakan 1915—1916. Dämpade orgeltoner, dödssalmen "Jag går mot döden vart jag går", falla in i diktens salmrytm, dö bort med den. Den starka djupa rösten ljuder vidare, ger slutstrofernas sköna vision.

Geijersånger, Der Wanderer,

Schuberts längtanssång som Fredrika Bremer älskade, tona ut; åter Signe Rappes klockrena stämman, och lektor Wickbom i Schubert.

Så ett violinumner av hr Wilhelmi, och ännu en gång står Maria Schildknecht på estraden. Det är nu Klara Johansons Vandrerskan hon säger fram, denna djupast inifrån tagna själsbild av Fredrika Bremer, som ger hennes innersta själv i lysande ljusdager. Varsammare än Maria Schildknecht gjorde det läser ingen vad som skrivits om en själ.

Som i högtidsmässan sjunga Wilhelmis violintoner i Bachs G-strängs-Air, midnattsvakans sista hymn till halysekel-dagens minne.

Värnpliktsår för kvinnor.

Vad tyskorna säga.

I Tyskland har liksom hos oss under de senare årtiondena frågan om inrättandet av ett kvinnligt värnpliktsår av och till dykt upp. Att den fruktansvärda kristid, som det stora germanska riket nu genomlever, skall ha stegrat de tyska kvinnornas intresse för denna sak till en grad som aldrig tillförne är endast helt naturligt. Kvinnorna ha sett männen rycka in på sina förut bestämda platser i här och flotta och varit vittne till hur det manliga Tyskland, tack vare en i minsta detalj uttänkt och planmässigt genomförd organisation, åvägabragt militära storverk. Nu kräva kvinnorna att bli enrollerade och or-

ganiserade för att ha även de sin på förhand givna plats att bekläda, då fara hotar fosterlandet. I den dyrtid och begränsning i varutillgången, som kriget medfört, ha kvinnorna iakttagit hur vid det ena eller det andra tillfället stora grupper av husmödrar icke förstått att lämna sig efter tidskraven, hur de för det egna hushållets fördel offrat hänsynen till det allmänna bästa eller icke haft insikt nog att i sin husmoderliga gärning tillvarataga de resurser, som dock alltid funnits. Dessa erfarenhetsrön ha rest den kvinnliga fordran på en lagstadgad utbildning i hushållsgöromål, obligatorisk för alla unga tyskor. Denna

kurs i huslig ekonomi skall även ha sin tillsats av medborgerlig utbildning, i det den påvisar sammanhanget mellan den enskilda hushållningen och folkhushållningen.

Tanken på et: kvinnligt värnpliktsår tycks i dessa kraftanspänningens tider omfattas av tyska kvinnor med något liknande hänförelse. Det närmaste resultatet av entusiasmen blir att förslagen om värnpliktsårets planläggning skjuta som svampar ur jorden. En del av dessa förslag ha genom tyska kvinnotidskrifter eller på annat sätt kommit till vår kännedom och meddelas här i sammanträngd form, då de onekligen ha rätt att påräkna ett visst intresse.

Vi börja redogörelsen med återgivande av ett förslag, som blivit prisbelönt av Mathilde-Zimmerstiftelsen. Tyvärr äro vi icke i tillfälle att meddela vem som är författare till det prisbelönta förslaget, vilket varit oss tillgängligt endast i svensk översättning.

Grunddragen i planen äro följande. Varje tyska är förpliktigad till offentlig tjänst i 14 år, enligt regeln i åldern 17—30 år. Endast döttrar av regerande tyska furstehus äro befriade från denna plikt. Det första värnpliktsåret upptages av utbildningen, som i händelse den värnpliktiga blir underkänd i avgångsexamen kan utsträckas över ännu ett eller två halvår. Kvinna blir giftasvuxen först i och med avslutningen av värnpliktsutbildningen. Denna "avser att göra den kvinnliga tyska ungdomen skicklig att uppfylla alla de åligganden, som fosterlandet kräver av densamma". Bland de uppställda målen märkas:

meddelande av sinne för det allmänna bästa och villigt deltagande i folkgemenskapen, kroppslig utbildning med sunt moderskap som syfte, utbildning i hushållskunskap, varigenom under både freds- och krigstider en förständig hushållning möjliggöres, undervisning i enklare sjukvård, ledning i vård och uppfostran av småbarn, kännedom om det tyska arbetet, de tyska statsinrättningarna och de viktigaste lagarna.

Utbildningen, som är både teoretisk och praktisk, kan fullgöras i värnplikts hem eller värnplikts skolor. Skolorna mottaga lägst 20 och högst 40 värnpliktiga och upprättas i regel av kommunen. Dylika skolor kunna emellertid även organiseras av föreningar eller enskilda. Den praktiska utbildningen kan vara förlagd även till s. k. värnpliktsställen, det vill säga enskilda hushåll. Dock får värnpliktigt icke fullgöra sin utbildning i föräldrars eller närmare släktingars hem. Värnpliktsstället måste alltid vara ett främmande hushåll, vars lämplighet för uppgiften naturligtvis blivit prövad. Barnrika familjer utväljas företrädesvis.

Efter utbildningsåret följer en sex-årig fredsvärnplikt, som består i skyldighet att utan ersättning tjänstgöra för allmännyttiga eller välgörande ändamål under en tid av sammanlagt 16 veckor. De fredsvärnpliktiga ha en viss frihet att välja tid, plats och verksamhetsart för uppfyllande av denna skyldighet.

De sju sista åren av sin värnpliktstid äro kvinnorna krigshjälppraktiska. Detta innebär under fredstid skyldighet till personlig inställelse vid en årlig

mönstring, under krigstid att mot lön utföra den tjänst, som staten behöver till härens och flottans understöd eller för offentliga arbeten i statens och kommunens tjänst. — Alla kvinnor, som ha modersplikter att fylla, äro frikallade från såväl fredsvärnplikt som krigshjälpplikt. Uppsikten över och administrationen av de kvinnliga värnpliktsinrättningarna kräva särskilda anordningar. Den närmaste uppsikten över fredsvärnpliktens uppfyllande åligger en i varje samhälle upprättad kvinnlig värnpliktsbyrå, bland vars medlemmar ingå även representanter för de värnpliktiga. Över de lokala byråerna stå som kontrollerande, styrande och dömande myndigheter högre kvinnliga värnpliktsämbeten och allra överst kvinnliga värnpliktsstatsämbetet, som under uppsikt av rikskanslern ledes av en statssekreterare. Endast de högre administrativa tjänsterna äro avlönade.

Detta är med ett undantag förslaget viktigaste punkter. Ett moment i planen återstår ännu att nämna, och detta är av nog så uppseendeväckande natur. Förslaget vilar på den förutsättningen, att alla omkostnader i förening med utbildningen skola bestridas av de värnpliktiga själva. Glömde de styrande i Mathilde-Zimmerstiftelsen denna passus, när de skänkte bort sitt pris, hela 2,000 mark? Eller äro alla unga tyskor ekonomiskt lyckligt lottade?

De övriga förslagen äro icke så detaljerade som det nu omnämnda, utan endast löst skisserade. I Die Frau, en tidning utgiven av kvinnoföreningen inom det nationalliberala partiet, har

den kända sociala skriftställarinnan fröken Else Trott en artikel benämnd "Kvinnlig landstorm eller kvinnligt tjänsteår?" Sedan fröken Trott polemiserat mot ett förslag att kvinnor skulle bilda en sorts frivillig landstorm för att med vapen i hand försvara hem och härd, övergår hon till att skildra varför ett kvinnligt tjänsteår är av nöden och hur det bör vara ordnat. Trots det utomordentliga arbete, som Röda Korset, de fosterländska kvinnoföreningarna och de kvinnliga sjukvårdsorganisationerna uträttat under kriget, har det enligt hennes mening visat sig nödvändigt att redan under freden organisera kvinnorna för vissa uppgifter i krigstider, exempelvis för sjukvård, järnvägstjänst och beklädnad av armén. Den första utbildningen skola de kvinnliga rekryterna få i särskilt för ändamålet uppförda kaserner, där de sysselsättas med gymnastik och andra kroppsövningar. Prägeln på livet där tycks förslagsställarinnan tänka sig nog så militärisk. Sedermera få de värnpliktiga kvinnorna olika kommandon, uppgifter anpassade så vitt möjligt efter vars och ens individuella böjelse och färdigheter. Den, som har anlag för sjukvård, sändes till ett lasarett för vidare utbildning, den husliga till ett kök vid någon allmän inrättning, under det att den vid skrivarbete vanda finner användning å något civilt eller militärt ämbetsverks byrå. Framför allt, säger emellertid fröken Trott, bör det kvinnliga tjänsteåret komma det sociala välfärdsarbetet i alla dess olika förgreningar till godo. Alltså även en rent fredlig uppgift.

I en lång och ganska värtalig uppsats i Neue Bahnen av d. 15 januari 1915 har Paula Schlodtmann behandlat det kvinnliga värnpliktsproblemet. Hon är emellertid inte nöjd med det i diskussionen gängse uttrycket värnpliktsår eller tjänstår. Fru S. fruktar för att en sådan benämning skulle resa hinder för frågans lösning. Dels skulle det ge förslaget en olämplig bismak av kvinnlig militarism, dels kunde införandet av ett kvinnligt värnpliktsår åvägbringa den kvinnliga rösträtten(!). Av dessa skäl bör de unga tyskornas obligatoriska arbetsår i stället benämnas "praktiskt kvinnoår" eller något liknande. Trots sin antipati mot kvinno-rösträtten vill fru S. dock icke anförtro männen att organisera den kvinnliga utbildningen, utan hon ber vackert att kvinnorna själva skola få taga ordnandet av saken om hand. Hälst vill hon ha uppdraget anförtrott åt Tyska kvinnornas nationalförbund, då detta — något som är allmänt känt även här i Sverige — på ett så ytterst förtjänstfullt sätt ordnat hjälparbetet under kriget.

Kvinnans plikt mot fosterlandet, säger fru S., är en dubbel, en för freden och en för kriget. Under freden behöver hon jämte sin yrkeskunskap en någorlunda fullständig utbildning för sin husmoderliga och moderliga gärning, som är hennes förnämsta samhällsuppgift; i krigstider måste varje ogift kvinna utan familjeplikter kunna fylla en bestämd plats, dit hon kallas, utan rätt att vägra inställelse; uppgiften må hänföra sig till vård av barn, sjuka eller fattiga eller bestå i ersättande av en i

kriget utkallad man i hans yrkesarbete. Vad utbildningen beträffar, har fru S. även sitt förslag att komma med. Början skall göras med hushållsgöromål. Först skola de kvinnliga arbetspliktiga komma till ett kasernekök med sitt enklare sätt att lösa matlagningsfrågan, och sedan få de en vidare utbildning i ett kök tillhörande en sjukstuga eller ett lasarett. Detta förslag är givetvis mycket välmående och det i mer än ett avseende. Fru S. har nämligen tänkt sig att det allmänna skall göra besparingar genom användande av billig arbetskraft. Men hur på denna väg dugliga husmödrar för det egna hemmet skola danas är åtminstone fru S:s tillfälliga referent fullständigt förborgat.

Vi återgå till utbildningsplanen. Efter hushållskursen följer utbildning i barnavård vid kindergarten och barnkrubbor. Därefter vidtager uppdelningen i grupper: specialutbildning i någon av ovannämnda grenar eller sjukvård, skrivarbete, lantarbete eller ännu något annat. Uppgifterna äro ju oändliga.

Härmed vore i själva verket tillräckligt talat om Paula Schlodtmanns tidsskriftsuppsats. Det finns emellertid i hennes inledning något, som ur svensk synpunkt är av intresse. På tal om den utbildning, som redan nu står den unga tyskan till buds, uttalar fru S. förhoppningen, att kvinnornas yrkesskicklighet alltmer skall ökas, då de kvinnliga yrkesskolorna allmänt bliva obligatoriska. Hon tror sig med tämligen stor visshet kunna räkna på en sådan utveckling, då efter kriget ofelbart kommer att följa en tid med starkaste anspänning av alla krafter inom nationen.

När det redan är väl sörjt för flickornas teoretiska utbildning och snart också för den yrkesmässiga, då är det hög tid, så ungefär falla fru S:s ord, att även tänka på den uppfostran, som ett allmänt kvinnoår innebär. Detta är något för våra värnpliktsentusiaster att stanna inför. Frågan om ett svenskt kvinnoår kan aldrig lyckligen lösas utan att vederbörlig hänsyn tages därtill, att även den kvinnliga yrkesundervisningens behöriga krav bli tillgodosedda. Här bör icke etableras någon fatal konkurrens om allmänna medel.

Till sist är ännu ett tyskt förslag att omnämna. Detta har till upphovsman den även utanför Tysklands gränser allmänt kända dr Kaethe Schirmacher. Hon anser, att det fattas den tyska husmodern erforderlig kunskap i hennes yrke, och därför måste kvinnoåret eller värnpliktsåret komma för att lära henne vad hon behöver. Av det enskilda hushållets beskaffenhet beror ytterst tillståndet i samhället, säger dr Schirmacher. Hennes huvudfordran på ett kvinnligt utbildningsår är, att varje flicka skall lära sig att laga mat, sköta hushåll, barn och lindrigare sjuka. Men hon skall lära sig detta så att hon verkligen förstår sin sak, ser det väsentliga och kan finna sig tillrätta med sin uppgift även inför nya förhållanden. "Lär man kvinnan att fatta sin moderliga och husmoderliga uppgift i hela dess vidd och djup, då är spelet vunnet, då stiger uppskattningen av det husliga arbetet till den höjd, som tillkommer detsamma; då blir husmodern och modern erkänd som statens bärare, då förstår hon sin betydelse för staten och

statens betydelse för henne", utbrister dr Schirmacher.

Utbildningen bör enligt förslaget förläggas till 18-årsåldern. Kursen skall vara tillgänglig för alla och obligatorisk. För första gången skall hela det tyska kvinnokönet ställas inför ett måste. Staten skall sörja för alla utgifter. Det kommer att kosta pengar, men man får ingenting för ingenting. Staten uppskattar endast vad den måste betala för; ju billigare kvinnan gör sig, ju mindre aktas hon. Nog har det rika Tyskland råd att betala för sina beprisade husmödrars utbildning för deras enda naturliga yrke och huvuduppgift. Så ungefär resonerar förslagsställarinnan, vars upplysta förstånd tydligen varnat henne för att blanda in allt för många uppgifter i det kvinnliga utbildningsåret. Huslig ekonomi, barnavård, något sjukvård och en del gymnastik och friluftsovningar för att ge hälsa och krafter. Det är hela programmet. Och skall det läras så grundligt som dr Schirmacher åsyftar, har det alla utsikter att kunna fylla kvinnoåret.

Härmed är denna översikt avslutad. Givetvis är det åtskilligt i de tyska önskemålen, som förefaller svenska läsare främmande. Hos oss torde flertalet människor, som över huvud ägnat det s. k. kvinnoåret en tanke, föreställa sig att en dylik institution uteslutande bör tjäna fredliga syften och genom det husliga arbetets höjande gagna samhället i dess helhet. Emellertid, om en del tyska kvinnor, suggererade av det krigsbuller som omger dem, låtit sin uppfattning om innebörden av det kvinnliga värnpliktsåret dragas i en mera

krigisk riktning, har man ingen rätt att klandra dem därför. Ett dylikt hänsynstagande förpliktar dock till ingenting. Man behöver icke på den grund uppge

sin naturliga aversion mot att även kvinnorna — låt vara indirekt — organiseras för krigets värv.

AXIANNE THORSTENSON.

Själar och ansikten.

IX.

Helen Ring Robinson.

I en stor trängsel av många ansikten, kända och okända, är det plötsligt ett, omkring vilket det blir som ett sig vidgande rum. De andra, närmaste, plånas ut på något sätt, och ensamt detta håller fast ögat. Huvudet föres lätt framåtböjt, som tyngt av pannans maktighet, och ur skuggpartier under den söker den djupa blicken sig fram. Linjerna kring munnen tala om mycket genomlevat och genomarbetat. Hela gestalten, med det tyngda och ändå starkt burna huvudet, talar om förstått och upptaget lidande, med en fond av vilja att lyfta det av.

Amerikanskan surrar i öronen runt omkring mig; det är vårt four-o'clock-te på Grand Hôtel för Fordexpeditionens medlemmar. Plötsligt står jag med hennes hand i min, och den djupa, djupa blicken söker in i min. — Hur tror ni det skall bli för oss, kvinnorna, efter kriget, frågar hon med sin låga röst.

Medan jag stått och sett på henne, innan hon talar till mig, har kanske det starkaste intrycket varit, att bakom den pannan kämpa problemen. Att det

var verkstaden, där arbetet aldrig vilade. Bekräftelsen kom med den framställda frågan. Detta var inte början till en konversation. Det var det enkla uttalandet av något av det, som hennes ande sysslade med.

Då förstod jag också varför särskilt Helen Ring Robinson var med på fredsskeppet — där man strider med lösningen av det mest djuptgripande världsproblem.

Från Amerikas väster kommer hon. I tre år har mrs. Robinson suttit i Colorados senat, vid sitt inval Amerikas första kvinnliga senator. Hon var, som man kan förstå, redan då en kvinna som gjort sig ett namn. Den unga staten — endast sedan fyrtio år tillbaka har den sin stjärna i "the starspangled banner" — har tagit vara på alla sina krafter. I tjugotre år ha kvinnorna haft rösträtt i Colorado, och de ha känt sitt ansvar och gjort sitt styva samhällsarbete. Bland dem som satt de djupaste spåren har hon varit, väl vetande hur mycket vikt det låg uppå, att kvinnornas inflytande gjorde sig gällande i grundbyggandets tider.

“Det är två perioder i en stats liv, då framför allt kvinnornas krafter prövas“, sade hon till mig med den djupa blicken åter i min, “i vägröjandets tid och i revolutionstider“. I båda ha Colorados kvinnor hållit måttet. Colorados bästa män ha givit vittnesbörd därom. En har vittnat om att Colorado höll på att få flera lagar till husdjurens skydd än skyddslagor för barn och svårt ställda människor, men att i den mån kvinnornas inverkan började göra sig gällande på den nya statens lagstiftningsarbete ha i samma grad hemmets, samhällets och mänsklighetens intressen befordrats. Och en annan har talat om det mörka bladet i Colorados historia, det förflutna årets hemska strejkoroligheter, då kvinnor och barn kommo till att bli levande brända i sina bostadstält, ett redan lösläppt inbördeskrig, som hejdades genom kvinnornas beslutsamma ingripande. Ty det var kvinnor, som tvingade Colorados guvernör att tillgripa åtgärder, som förhindrade något ännu mycket värre än det som redan skett, och som därmed gjorde slut på det förfärliga tillståndet.

I allt detta har Helen Ring Robinson haft sin stora tyngande del, och det är historien härom som står skriven i hennes ansikte. Bördan hon burit, svårigheterna hon kämpat emot, ansvarets, stridens ångest — och den för henne själv vunna styrkan genom att ha lyckats i att gå framåt.

— Vi behövs, säger hon helt enkelt, männen ha inte ensamma tid till allt som måste göras.

Hennes själs styrka och vilja att lyfta bördor är det som format hennes

liv. Den är det för visso också som fört henne ombord på “dårnarnas“ skepp.

ELLEN KLEMAN.

Illis quorum åt Mathilda Silow.

Genom att tilldela fröken Mathilda Silow Illis quorum meruere labores vid hennes avgång från sekreterarebefattningen i Fr.-Br.-Förbundets stipendieinstitution har Kungl. maj:t givit sitt officiella erkännande åt hennes i högsta grad förtjänstfulla och framgångsrika verksamhet.

Til Fredrika Bremers Minde. Musikaliska Akademien, Stockholm.
Under denna adress kom till midnattsvakan den 31 december denna hälsning från Danmark:

Til søsterlig Hilsen vor Haand vi rakt
Frem over Bælt og Sund
Mod Dig, Du trofaste Nattevagt
I Mindernes Højtidstund.
Mens Rædslen suger Folkenes Marv
Og varsler om Rædsler ny,
Vi vogter sammen en hellig Arv,
Og ser imod Dæmringens Gry.

For Dansk Kvindesamfund, Astrid Stampe-Fedderson.

For Danske Kvindeforeningers Valgretsforbund, Eline Hansen.

For Danske Kvinders Nationalraad, Henni Forchhammer.

Esselde och kvinnobildningen.

I.

“Kunskap är makt“, dessa tre ord kunna sättas som motto på Sophie Adlersparres livsarbete för det kvinnliga släktets höjande och förädling. Det kända kraftordet icke taget i bemärkelsen maktbegär, utan enligt hennes egen definition: makten att hjälpa sig själv och sina närmaste.

Personligen torde Sophie Leijonhufvud, då hon ännu bar sitt flicknamn och innan hennes nom de plume Esselde vunnit klang och auktoritet, med bitterhet ha erfarit bristfälligheterna i den dåtida kvinnobildningen. Redan vid unga år fann hon sig i följd av familjeförhållandenas tryck ställd inför nödvändigheten att praktiskt söka tillämpa det svårlärda begreppet självhjälp. Likväl hade hennes uppfostran i det fint bildade aristokratiska hemmet varit mer vårdad än vad den tiden för unga flickor var den vanliga. Hennes färdighet i musik var ganska betydande, hennes språkkunskaper voro gedignare än de som gemenligen inhämtades vid en s. k. guvernantsundervisning, därtill ägde hon ett okuvligt kunskapsbegär och hade genom självstudier på autodidaktens väg lyckats förvärva sig en god fond av bokligt vetande. Men utvägarna för en “flicka av familj“ att göra kunskaper och bildning fruktbarande för sig själv och andra, hur ytterligt snäva voro de inte! Mitten av förra århundradet, då Esselde stod i blomman av sin ålder, med sin kraftfulla och

eldiga natur sjudande av verksamhetslust och kampiver, var en tid då det kvinnliga arbetsfältet så gott som fullständigt låg i träde. En och annan nyodlare hade väl börjat sätta sin hand till plogen, men i stort sett var marken ett sannskyldigt “terre vierge“, som det dåtida släktet ännu ej förmått avlocka några skördar.

När därför, efter många svårigheter och hinder, Esselde och hennes trogna arbetskamrat och vapendragerska Rosalie Olivecrona uppnått målet att få en egen publikation till stånd, där de kunde offentligen lägga fram sina tankar och önskningsar, blev lystringsordet först och sist: till strids mot okunnigheten!

Redan då drömde Esselde stolta drömmar om sitt lands unga döttrar. Hon hade ej förgäves gått i Fredrika Bremers skola, som en andaktsfull lyssnerska hade hon setat vid sierskans fötter och av henne lärt så väl att tyda tidens tecken som att hoppas på en ny vår. Men hur långt stodo ej Sverges kvinnor ännu från den makt som heter kunskap! Hur få voro ej bildningstillfällena, hur kringskurna självhjälpsmöjligheterna, hur avlägsen den andliga frihet, som endast skingrandet av okunnighetens mörker skänker mänskligheten!

Så blev en av Tidskrift för hemmets första uppgifter att verka för en högre och mer enhetlig kvinnobildning. Uppfostran, undervisning, skolan, läroan-

stalter, från de lägsta till de högsta, äro stående ämnen på tidskriftens program. Genomgår man årgång för årgång skall man ej allenast kunna följa gången av hela vår kvinnorörelses utveckling utan man får därjämte en inblick i vårt lands kvinnliga undervisningsväsens, särskilt den svenska flickskolans historia, som är i hög grad lärorik och intressant. Och man förvånas över och måste beundra den klokhet och sakkännedom, det skarpsinne och den vidsynthet, varmed frågor upptogos till behandling och utreddes, vilka man tycker endast bort tillhöra fackmannen. Pedagogen ex professo skall möjligen finna en del att invända mot detaljerna och de praktiska tillämpningsmetoderna, men att de stora dragen, de väckande tankarna, teoriernas allmän-giltighet finnas där, häri kan man icke taga miste.

Esseldes reformatoriska genialitet uppenbarar sig här i sin fulla kraft. I de flesta artiklarna rörande uppfost-ringsfrågor spårar man hennes penna, även om, som fallet var med de första årgångarna, de varierande författare-signaturerna inge föreställningen om att det varit flera andra som fört pennan. Och när detta någon gång är händel-sen, kan man ej taga miste om att det är hennes ande som inspirerat tankarna.

*

Redan i Tidskrift för hemmets första årgång, bärande utgivningsåret 1859, och i dess första häfte dryftas i en artikel "Om behovet av intellektuell uppfosttran för kvinnan" nödvändigheten av en reform inom flickskoleväsendet.

Lägre elementarskolor finnas visser-ligen, så den 1831 inrättade Wallinska flickskolan, men ingen högre elemen-tarskola. Likväl när flickan lämnat skolan, är ju hennes uppfosttran endast påbörjad, litet eller intet är gjort för att vidare utveckla hennes intellek-tuella liv. "Dörren till det allra heli-gaste av vetandets helgedom söker man omsorgsfullt tillsluta för den, som skall utöva det mäktigaste inflytande på kom-mande släktens tänkesätt".

I följande häfte återupptages ämnet under en liknande rubrik. Det frågas: "Vari och hos vem ligga felen?"

Svaren äro lätt funna. Frånvaron av metod i flickors uppfosttran, fördomen mot s. k. "lärdas fruntimmer", statens likgiltighet för det kvinnliga släktets andliga utveckling.

Och här framkastas en tanke som för tiden var både ny och djärv:

"Först när staten skänker åt landets unga döttrar någon del av den om-vårdnad den ägnar dess unga söner, kan man för dem hoppas på en grund-ligare och mer utvidgad intellektuell bildning".

Tanken, en gång väckt, skulle icke läm-nas att dösof döden. Esselde dröjer ej med att framlägga de skäl som göra statens mellankomst i berörda fall till en trän-gande nödvändighet, en plikt och en rättvisa: de bristfälliga och godtyckliga undervisningsmetoderna vid den privata flickundervisningen; flickskolornas ho-pande av läroämnen med därav föl-jande överansträngning; deras dåliga lokaler med dålig ventilation och dåligt utrymme; alltför dryga skolavgifter; den fysiska uppfostrans försummande —

åberopande en känd läkares vitsord om huvudstadens flickpensioner, att de voro sannskyldiga "bleksots-instituter" och att "ingen fullväxt flicka nu för tiden är nog stark att tåla vid friskgymnastik".

En av staten kontrollerad flickskoleundervisning skulle bidra att avhjälpa dessa brister, den borde ställa som sitt huvudmål "att odla kvinnans omdöme, vidga hennes insikter, bringa reda och klarhet i hennes tankar".

Ännu våga reformsträvare ej utdraga jämlikhetsstrecket i full konsekvens med de förfäktade principerna. Man "varken begär eller önskar att staten skall för kvinnan organisera så vittomfattande undervisningsanstalter som för mannen, i vilken den ser sina blivande tjänare och stöd".

Denna uppfattning skulle ju med tiden rubbas; men den bärande tanken vid all uppfostran, den att utvecklingen av det mänskliga, icke det specifikt kvinnliga eller manliga, bör vara det grundväsentliga, står redan vid början av Esseldes bana som social pionjär klar för hennes blick.

"Kvinnans uppfostran bör ha det allmänna målet att utveckla henne icke enbart till maka och moder utan till en god och ädel människa, oberoende av den ställning i hvilken hon möjligen kan komma till mannen. Det är lika sant att de flesta män bliva makar och fäder och man hör aldrig sägas att gossar böra uppfostras till äkta män och fäder. Uppfostras de till dugliga människor, så bliva de nog goda män och fäder. Detta gäller lika väl för flickor som för gossar."

Denna sats, som står att läsa i en

av Tidskrift för hemmet belönad pris-skrift om flickors uppfostran, är i full samklang med redaktionens ofta uttalade åsikt. Dess sanning synes ju så odisputabel, men står det icke strid om den än i dag? Man frestas att antaga det, då man återfinner precis samma argument, med användande av en liknande parallell, hos en av det moderna Tysklands skarpsinnigaste och lärdaste yngre "kvinnosaks"-skriftställarinnor. I dennas utredning "Das Problem der Frauenbildung"¹ fälles en hård dom över hela ensidigheten i den kvinnliga uppfostrans pedagogik och dess inriktande på att utbilda en specifikt kvinnlig natur, på bekostnad av det rent mänskliga.

"Könsbestämmelsen (die Geschlechtsbestimmung) tillämpas ju aldrig i fråga om gossars utbildning. Vid de teoretiska uppfostringsprogrammen för den manliga ungdomen spelar uppfostran till man ej tillnärmelsevis samma roll som vid den systematiska kvinnobildningen. Målet och riktlinjerna äro icke där att utveckla manligheten, utan det mänskliga, humaniteten; den inskränker sig ej till att utforma könsegenarten — utan har det universella till mål."

Som synes har på de mer än 50 år, som förflutit sedan Esseldes publikation framkastade dessa allmänbildningens huvudteorier, ingen väsentlig rubbning skett i fråga om det evigt kvinnligas pedagogiska definition.

*

Emellertid hade Tidskrift för hemmets röst börjat göra sig hörd. Den trängde

¹ Se "Die Frau und das geistige Leben" von Dr. Gertrud Bäumer.

t. o. m. innanför vår lagstiftande församlings lyckta dörrar, skyddade av fyrdubbla lås i dessa ständsriksdagarnas tider, och uppkallar ej sällan en och annan av fäderna till ett replikskifte. Redaktionens ton, som i början varit något lågmäld och undfallande, blir med växande målmedvetenhet allt säkrare, den tvekar ej att ge de gode herrar och svenske män svar på tal när så påfordras.

Så finner man det visserligen smärtsamt att ha råkat såra en viss ledamot av statsutskottet med sina nymodigheter, trots den mention honorable som red. samtidigt erhållit för sin "stora talang att föra sin bildning till torgs". — Icke för ty vågar tidskriften hålla fast vid sin mening, att det är statens oavvisliga plikt att sörja för en förbättrad flickuppföstran, ja att detta är förenligt med dess sanna väl.

Den tid som brutit in över vårt land, den stora representationsförändringens, var även i andra avseenden en reformernas, särskilt stodo bildningsfrågor, så väl det högre undervisningsväsendets som folkupplysningens, högt i kurs. Och så fingo även kvinnorna komma med på ett hörn.

Seminarier för bildande av folkskollärarinnor hade inrättats tvenne år före Tidskrift för hemmets startande, "det allra första steget", som denna säger, "i riktning av statens erkännande av sina förpliktelser i fråga om sina döttrars undervisning".

Från år 1856 stodo Musikaliska akademien portar öppna för den kvinnliga eleven. Länge tvekade målarakademien att följa exemplet. Denna tvekan, som

snarare synes haft praktiska än principiella skäl till grund, uppkallar red. att draga en lans för de svenska konstnärinnornas sak:

"Då staten i och med inköpet av en svensk målarinnas arbeten¹ erkänt den svenska kvinnans förmåga av konstnärlig bildning, bör den icke ha skyldighet att ge henne samma förmåner som männen?"

Dessa förmåner komma enligt beslut fattat vid 1863 års riksdag verkligen det kvinnliga släktet till del och särskilt hade det kloka och kraftiga sätt, varpå Esseldes medredaktris' make, professor Olivecrona, förde konstnärinnornas talan, gjort slag i saken. Utan avseende på kön skulle undervisningen i De fria konsternas akademi hädanefter stå den unga konstadepten öppen.

Men bland de många oliveblad, bebådande en ny kvinnornas seger, som Tidskrift för hemmet under årens lopp hade att komma med, var det väl knappast någon som för tidskriftens ledarinnor innebar ett större glädjeämne än då man i sin andra årgångs notisavdelning kunde förkunna, att riksdagen beviljat anslag till ett statens högre lärarinneseminarium. Hösten 1861 var den nya anstalten installerad i sin första tillfälliga bostad, och redaktionen dröjer ej att vid ett besök därinom göra sig underrättad om alla dess detaljer, fröjdande sig åt att Fredrika Bremers Hertha-tanke, "en kvinnlig akademi", om än i blygsamma mått, blivit till verklighet.

¹ Avser utan tvivel Amalia Lindegrens genrestycken, vilka dessa år börjat införlivas med statens konstsamlingar.

Efter tre år kompletterades verket genom att som en övningsanstalt till seminariet inrätta en statens normal-skola för flickor, och när skolan (1864) öppnas under stortillströmning av elever, en tydlig dementi av den inom riksdagen ganska talrikt företrädade meningen att föräldrarna för sina döttrar föredroge hemundervisning framför skolundervisning, hälsar tidskriften den nya institutionen "såsom de första ljusstrålarna av den uppgående sol, vilken skall värma, lysa och fostra den sanna kvinnobildningen, på en gång hjärtats och förståndets i vårt dyra fädernesland".

Att en grund är lagd, att byggnaden reser sig i höjden är en lovande början, men mycket återstår ännu i dess fulländning. Red. är ej blind för de fel, som vidlåda de första årens seminarieundervisning. I recensionen av ett par nyutkomna arbeten i skolfrågor går tidskriften till rätta med dessa: det moderliga elementet kommer alltför litet till sin rätt; det estetiska eller "skönhetssinnet" är ej tillräckligt beaktat; det fosterländska blir ej tillgodosett; framför allt har vid religionsundervisningen det formalistiska fått ett väl stort insteg i seminariets lärokurser.

I en halvt kåserande artikel ägnas den senare riktningen en ganska skarp kritik. Så frammanas bilden av den stackars åttaåriga normalskoleeleven, som med förskrämda blickar uppläser texten för dagens religionsundervisning: "Det är gräsligt att falla i levande Guds händer"; samt den av en annan liten skolflicka, "med skrattgropar i kinderna och ett oskyldigt löje på läpparna"

deklamerande för den häpnadsväckande hemkretsen sin salmläxa: "Jag under satan fången är" o. s. v., utmynnande i det förfärande: "Och helvetet stod öppet".

Antagligen skar denna vidräkning med ett system, som väl mycket skattade åt den pietistiska tidsandan, seminariets dåvarande ledning rätt obehagligt i öronen. Den måste dock ha insett det berättigade i kritiken, och vad den icke kunde ta miste på: läxan hade givits av en sann skolans vän, en vän, som aldrig skulle sticka under stol med sina meningar, men som stod redo att strida för sin tro på kvinnans uppfostrande mission mot en värld om så påfordrades.

LOTTEN DAHLGREN.

Kringblick.

Fredsskandalen. En skandal har inträffat, angående vilkens ursprung och innebörd vi äro skyldiga att ge klara upplysningar. Så börjar Jane Misme en ledande artikel i *La Française* av den 11 december, som utgör ett svar på en manœuvre pacifiste. Det skandalösa har nämligen inträffat, att det finns franska kvinnor som bildat en sektion av Internationella kvinnokommittén för varaktig fred och som skickat ut en broschyr, vilken talar om kvinnornas plikt att stödja fredssträvandena.

M:me Misme påminner om hur den organiserade franska kvinnorörelsen ifrån början tagit avstånd från all fredsagitation, hur den protesterat mot Haagkongressen och avvärjt ett föregående närmande av den fredsgrupp av 57 kätterska kvinnor, som nu ställt till med skandalen. Man hade trott, att den bestämt avvissande hållning, som Franska kvinnors nationalförbund då genom M:me Avril de S:te-Croix och M:me Maria Vérone intog, hade givit dödsstöten åt det lilla nybildade fredspartiet, och därför hade man icke tagit vidare i med hårdhandskarna. Till stor sorg och bitter förtrytelse har det nu

emellertid visat sig, att dessa fredsviljande kvinnor alltfjämt existera och arbeta för sin sak.

Några af namnen naglas offentligen vid skampålen. M:me Madeleine Rolland, en syster till Romain Rolland, och M:me Duchêne, den kända och hitintills inom den franska kvinnorörelsen högt uppburna initiativtagerskan till och direktisen för den kvinnliga kooperativa sammanlutningen l'Entr'aide och som dessutom är ordförande i Nationalförbundets »Section du Travail». M:me Misme påpekar också, att La Française ännu i ett av tidningens sista nummer har gjort rättvisa åt M:me Duchênes energiska och intelligenta strävanden för rättfärdigare löneförhållanden för kvinnorna.

Men nu måste dessa pacifister dömas efter sina gärningar, menar Jane Misme. Man kan visserligen hysa ett visst medlidande med deras »förblindelse», men man måste göra allt för att oskadliggöra dem. Man måste undandraga dem allt förtroende, hålla sig på avstånd — men övervaka dem. Må vara att det i och för sig icke är brottsligt att begå ett misstag, men när det gäller mänsklighetens sak får man icke missa taga sig. Att göra det visar en sådan omdöms anfråthet, att all solidaritet med de mänskorna måste upphöra.

Tidningen innehåller därefter — likasom i ett par följande nummer — genom ordförande och sekreterare gjorda officiella uttalanden från olika kvinnoorganisationer, som desavuera och fördöma krigsfienderna.

Utan att spilla ord om på vilken sida vi mena förblindelsen råder, vilja vi endast framhålla att vi väl ihågkomma, att det är i det arma, förhärjade och invaderade Frankrike detta hänt.

Sådan ursäkt ha inte de, som i de »neutrala» skandinaviska länderna håna och skymfa »fredsdåarna» från Amerika. — Men det är en annan fredsskandal!

Englands skuld till Edith Cavell. I engelska underhuset har mr Asquith talat om det underbara år i Englands historia, som mera än något annat lärt landet vilka män och kvinnor det äger. Som Edith Cavell, vilken givit den tappreste man föredöme i det högsta mod. »Och i de Förenade konungarikena», tillägger premiär-

ministern, »finnas tusenden sådana kvinnor, som vi för ett år sedan inte visste om».

Mr Bernard Shaw har ett yttrande, som något korrigerar mr Asquiths uppfattning, och ett slutyrkande, som kanske inte är så alldeles välkommet.

Bernard Shaw menar, att efter vad Edith Cavell gjort för England är det naturligt att hon står för Englands män som en hjältninna, men att de ej böra komma med frasfyllda tal om vad hon som kvinna lidit. Hennes kön spelar här ingen roll och ingen engelsk vare sig civil- eller krigslag gör vid doms fällande skillnad på man och kvinna. Inte är det heller värt att tala alltför översvallande riderligt om henne, ty hade hon kommit levande tillbaka och begärt de politiska rättigheter, som beviljas vilken lågstående man som helst, och därvid slagit sönder ett bodfönster för att draga uppmärksamhet till sin begäran, skulle hon varit prisgiven åt mobben, förolämpats och utsatts för grov kroppslig misshandel under fullt gillande från män, som nu kanonisera henne. »Vad vi kunna göra», slutar han, »är att som ett erkännande av hennes mod ge det kön hon tillhörde politiska rättigheter. Om detta förslag mötes med död tystnad, så vet jag att Edith Cavells uppoffring förnekas av hennes land.»

Det bör vara en smula genant för mr Asquith, att just när han förklarar sig icke förr ha vetat av att det fanns modiga kvinnor i England påminnas om dem, som inte minst genom hans förvållande bragtes till en punkt, där de visade sig fullt redo att offra sina liv för den sak de kämpade för.

Krigskvinnoemancipation. Österrikiska armékommandot har utfärdat en kommuniké, som framhåller nödvändigheten av att kvinnor i vida större utsträckning än som sker gå in för industriellt arbete. Dels är det den för arméns behov ökad industriverksamheten, som kräver detta, dels måste det ske för att lösgöra flera män för krigstjänst. Kommunikén slutar med ett direkt hänvändande till existerande kvinnoorganisationer och anhållan om deras hjälp till planens genomförande.

Samma dag som kommunikén offentliggjordes sammanträdde på aftonen representanter

för alla Wiens större kvinnoföreningar för att överlägga om denna allvarliga sak. Klart stod det för dem, skriver Leopoldine Kulka i Neues Frauenleben, att detta var ett av de svåraste offer som begärts av dem. Inget tal om kvinnoarbetets värde — nu plötsligt så uppskattat — kunde skymma bort det sakförhållandet, att kvinnorna, genom att i större antal nu ägna sig åt industriarbete, bliva de, som sända ut männen till fronten. För många av dem stod det som en förbrytelse att bidra till förmerandet av de hekatomber av människor, som offras, och ändock fordrades detta av dem som en plikt.

Om kvinnoorganisationerna som sådana beslöt sig för att arbeta för det begärda syftet framgår icke av det nummer av Neues Frauenleben, där saken omnämnts. Troligen kunde inget beslut i saken omedelbart fattas. Men i hastiga drag drar Leopoldine Kulka upp de fordringar kvinnorna måste göra om de skola kunna gå med på vad som begäres av dem. Då måste det bli samhällets sak att nu med samma lösa den invecklade frågan om huru moderskap och yrkesarbete skall förenas. Fri statlig vård och omhändertagande av barnen under moderns arbetstid, gemensam statlig eller kommunal bispisning av arbetande mödrar och deras barn, inrättande av amningsavdelningar vid fabrikerna och därmed förenade barnkrubbor för spädbarn, underhåll av barnsängskvinnorna och till sist — löneberäkning inte efter person och kön utan efter det arbete som presteras blir, menar hon, när staten pressar kvinnorna ut i arbetet, den sammans enklaste minimiplikt.

Staten-hemupplösaren får också sörja för samhällets omdaning efter de mest radikala statsocialistiska principer.

På Fredrika Bremers grav på Österhanninge kyrkogård lät Fredrika-Bremer-Förbundet nyårsaftonen nedlägga en större krans.

För Apelryds fruktodlings- och trädgårdsskola har kronprinsessan godhetsfullt åtagit sig beskyddarskap.

L. K. P. R:s centralstyrelsemöte.

Landsföreningens för kvinnans politiska rösträtt årligen återkommande centralstyrelsemöte har, som vanligt är, hållits i Stockholm — den 8—10 januari. Förhandlingarna, som ägde rum i Whitlockska skolans högtidssal, hade samlat ett 100-tal deltagare.

Till landsföreningens verkställande utskott, som förut utsetts av Stockholmsföreningen men nu enligt stadgeändring utses av centralstyrelsemötet, valdes fröken Signe Bergman, fru Ezaline Boheman, d:r K. Widerström och friherrinnan Ebba Palmstierna. Till suppleanter valdes fru Ester Brisman och dr Gulli Petrini. Till ordförande omvaldes fröken Signe Bergman.

På grund av ökat arbete i Svenska turistföreningen hade fru Boheman av sagt sig sekreterarskapet. Ordföranden frambar i varma ordalag ett tack från verkställande utskottet för hennes verksamhet och fru Frigga Carlberg tackade på landsortens vägnar.

Om föreningens verksamhet lämnades en del uppgifter. Lokalföreningarnas antal är nu 214. Antalet i det hela har ökat med 9 föreningar.

Efter förslag av V. U. diskuterades frågan om en anhållan hos regeringen om framläggande av proposition om politisk rösträtt för landets kvinnor vid 1916 års riksdag. Förslaget bifölls och en deputation utsågs att uppvakta statsministern, bestående av professorskan Ann Margret Holmgren, fröken Anna Whitlock, fru Frigga Carlberg, docenten Hilma Borelius och fröken Gerda Planting-Gyllenbåga.

Deputationen blev av stadsministern mottagen måndagen den 10.

I sitt svar till deputationen började statsministern med att förklara att framställningen naturligtvis skulle tagas upp

till vederbörligt och noggrant överbä- gande. Dock ansåg han ärligheten fordra, att han meddelade, att regeringen icke hade för avsikt att vid denna riksdag framlägga proposition i ämnet, och att härutinnan nog icke någon ändring vore att förvänta. Statsministern be- klagade, att han icke hade ett för deputationen mera tillfredsställande svar att giva.

Av de enskilda förhandlingarna ut- gjorde redogörelse för de Bergman- Osterbergska kurserna en viktig del. En diskussion angående "Skälen för ett obligatoriskt utbildningsår" blev sär- deles livlig och utmynnade i ett utta- lande av att detta till en början måste gå på frivillighetens väg och i an- slutning till anordningar som redan finnas.

En planmässig organisation av agita- tionsarbetet och organiserandet av en rösträttsrörelsens ungdomsverksamhet voro likaledes föremål för ingående och intressant diskuterande.

Till landsföreningens representant vid det blivande nordiska förhandlings- kvinnomötet i Köpenhamn den 17 och 18 januari utsågs jur. kand. Anna Wicksell.

Lördags- och söndagsaftnarna upp- togos av ett halvskilt och ett offent- ligt rösträttsmöte, det första i Whit- lockska skolan, det senare i Läkaresäll- skapets lokal. Båda rikligt besökta och med intressanta rösträttsföredrag, bely- sande rösträttsakens läge i olika länder samt upptagande uttalanden av repre- sentanter för olika kvinnoorganisationer — Fredrika-Bremer-Förbundet, Social- demokratiska kvinnornas förening, Vita bandet och Internationella kvinnokom- mittén för varaktig fred. På det senare mötet antogs följande resolution:

Det arbete, som av svenska kvinnoorganisa- tioner nedlagts för höjandet av kvinnornas sociala ställning, för förbättrandet av kvinnornas lev- nads- och arbetsförhållanden, för främjandet av hemmens och barnens intresse, för nykterhet

och sedlighet, för befordrande av rättens prin- ciper gentemot våldets, har visat, att så länge kvinnan utestänges från politisk rösträtt kunna dessa strävande icke föras till ett tillfredsstäl- lande resultat. Kvinnor, samlade till ett offent- ligt möte i samband med Landsföreningens för kvinnans politiska rösträtt trettonde centralsty- relsemöte, uttala därför sitt krav på full politisk medborgarrätt, så mycket mera som denna rätt redan tillerkänts kvinnorna i övriga nordiska länder, och uppmana Sverges kvinnor att samlas i ett kraftigt arbete för detta mål.

Efter detta mötes slut på söndags- aftonen samlades en stor del av mötes- deltagarna till ett animerat samkväm med supé på Continental.

Skandinaviskt kvinnomöte i Kö- penhamn. På inbjudan av Dansk Kvin- desamfund komma representanter för en del skandinaviska kvinnoföreningar att mötas i Köpenhamn den 17 och 18 januari. Ändamålet med mötet är närmast att på grund av den pågå- ende revisionen av äktenskapslag- stiftningen efter gemensamma skandi- naviska linjer bereda kvinnor från de nordiska länderna tillfälle att samfällt dryfta en del önskemål på familjerättens område. Av svenska kvinnoförenin- gar äro Fredrika-Bremer-Förbundet, Svenska Kvinnornas Nationalförbund och Landsföreningen för kvinnans po- litiska rösträtt anmodade att sända re- presentanter.

Vid Akademiskt bildade kvinnors förenings nyligen hållna årsmöte om- valdes till medlemmar av styrelsen dok- tor Karolina Widerström, ordförande, fil. doktor Anna Ahlström, fil. kand. Adèle Philipson och fil. doktor Lydia Wahlström samt nyvaldes fil. mag. Ester Lager i stället för fil. kand. Anna Sö- rensen, som flyttat från Stockholm.

Nutida engelska författarinnor.

I.

Mrs. Humphry Ward.

Att göra ett kvalitativt urval bland Englands skrivande kvinnor är inte lätt, och att göra en översiktlig redogörelse för dem skulle vara tillräckligt för en livsuppgift. Flera äro väl kända i vårt land, till och med bättre än en del av våra egna. Om de alla förtjäna det, därom torde meningarna vara delade. — Mrs. Humphry Wards rent litterära insats har väl ej varit så märkbar, men hennes inflytande på det allmänna tänkesättet i England under de senaste årtiondena har varit så mycket större. Hon har lyft idéromanen till en höjd, dit den knappast förut nått. Men hon är ej konstnär i första rummet, hon ger det konstnärligt romantiskt utsmyckade etiska problemet. Spörsmål, som skulle avhandlats endast de lärda emellan eller förblivit gömda i utredningskommissioners protokoll, ha genom henne ställts under diskussion i vida kretsar. Hon lyckas att förena en allvarlig behandling av religiösa, sociala och politiska frågor med alla egenskaper hos en populär roman. Visserligen äro hjältarna och hjältinnorna mera idéer än människor, och analysen av deras andliga kamp blir ofta nästan pinsamt utdragen, och ordrikiedom stundom mera döljer än uppenbarar, men det motväges av den okonstlade stilen, det starka romantiska inslaget och den miljö av kultur och förfining, vari man

får dväljas. Komposition, förvecklingar och spännande moment saknas ej häller.

Det är särskilt vissa sidor av engelskt tanke- og känsloliv, som hos mrs. Ward få stark belysning. I Robert Elsmere, med vilken hon slog igenom i slutet av åttiotalet, säger hon om den engelska nationen — orden fällas av en tysk! — "Ni äro djupt rotade i det förflutna. I närvarande stund är er nation den enda i Europa, som har frihet i ordets sanna mening; endast ni ha religion." Den religiösa grundval, på vilken den engelska samhällsbyggnaden, all anklagelse för hyckleri till trots, dock vilar, är ett ämne mrs. Ward med förkärlek behandlar. Frihet tyckes för henne betyda frihet till utveckling i traditionernas hägn. Det förflutna lever i det närvarande, och hela mrs. Wards litterära produktion vittnar såväl direkt som indirekt om traditionernas stora makt i det engelska samhället. Själ är hon i traditionernas våld. De häftiga omstörtningarna ha i henne ej någon förespråkare, den långsamma omvandlingsprocessen, som i det gamla upptar det nya, är för henne den naturliga utvecklingsgången.

Några av de kvinnor hon skildrar tillhöra liksom hon själv "the intellectual professional class". Minnesrika gråa collegemurar ha omslutit deras ungdom. Mrs Humphry Ward är son-

dotter till den framstående skolmannen Thomas Arnold, föreståndare för goss-skolan i Rugby. Hennes far blev, efter många försök att finna sig tillrätta i livet, professor i engelska språket och litteraturen vid universitetet i Dublin. Skalden och kritikern Matthew Arnold var hennes farbror. Vid tjuogoett års ålder gifte hon sig med docenten vid Brasenose College i Oxford, Thomas Humphry Ward.

Hon föddes 1851, och hennes utvecklingsår infalla under en tid av nyvaknande på så gott som alla andliga områden i England. Det kan vara tillräckligt att här påminna om några namn från mitten och senare hälften av adertonhundratalet: Newman, Keble, Kingsley, Huxley, Darwin, Spencer, Carlyle och Ruskin. Diskussionens vågor gingo höga och alldeles säkert i Mary Augusta Arnolds närmaste omgivning. Matthew Arnolds bidrag till den religiösa diskussionen "Literature and Dogma" har haft det allra största inflytande på författarinnan till Robert Elsmere och David Grieve. "Det problem vi ha att lösa", säger Matthew Arnold, "är att finna för bibeln, för kristendomen en grundval i någonting, som kan bevisas, i stället för i någonting, som måste antagas", och han gör till sina Vinets ord: "Vi måste taga till vår uppgift att framställa den rationella sidan av kristendomen och visa, att den har rätt att vara en auktoritet även för tänkare." Denna ställning till bibeln och kristendomen är också mrs. Wards. Hon säger i Robert Elsmere: "Kärlek och inbillningskraft ha skapat religionen. Skall förnuftet omintetgöra den? Nej, förnuftet är Guds även det." Prästen

Robert Elsmere har genom studier och tänkande kommit till den åsikten att "underverk ej ske", utträder ur den anglikanska kyrkan, men fortsätter att predika ett slags unitarisk kristendom. Han förkunnar för arbetarna i London "en Kristus, som mera rör deras hjärtan än den gängse ortodoxa framställningen av honom". År 1911 utkom *The Case of Richard Meynell*. Hjärtan är en ny Robert Elsmere, representerande den moderna liberalismen i den anglikanska kyrkan; men då Robert Elsmere fann, att det var hans plikt att lämna kyrkan, beslutar Richard Meynell att stanna kvar inom den. Han anser att förhållandena hava betydligt förändrats under de gångna tjuo åren — dock motsäger väl verkligheten delvis hans påstående. Han är före sin tid. "Bort med det falska undret", säger han; "det nya har vuxit upp därur som blomman ur knoppen." Och han vänder sig till anhängarna av de gamla traditionerna: "Vi måste få vår del i vad det förgångna har byggt upp, vad det förgångna lämnat i arv lika såväl som ni. — Låt oss få vår andel inom vår gemensamma kyrkas hägn. Vi äro barn av samma Gud och samma mästares lärjungar."

Med ett sinne så vaket för de religiösa frågorna i tiden går hon ej heller förbi katolicismen och rörelserna därinom; de ha ett särskilt intresse för henne, emedan hennes far övergick till katolicismen. Modernismen möter oss i Eleanor och den katolska kyrkans kamp i England i *Helbeck of Bannisdale*.

Det är bittra ord mrs. Ward i Mar-

cella och Sir George Tressady slungar ut emot dem det vederbör angående arbetarbostädernas usla beskaffenhet, svettningssystemet och andra sociala missförhållanden. Hon kan glädja sig åt att till exempel bostadsfrågan numera omfattas med ett intresse som aldrig förr, och att hennes inflytande därvid gjort sig gällande är otvivelaktigt. Sitt intresse för det sociala arbetet visar hon ej endast i sin skriftställarverksamhet. "Passmore Edwards Settlement" i London är hennes idé, och hon är nära förbunden med dess utveckling. Planen har hon skisserat i Robert Elsmere.

Politiken är henne ej heller främmande. Därom vittna bl. a. Marcella, Sir George Tressady och Eltham House. Och på vilket område hon än rör sig, gör hon det med en ledighet, som visar vilken intim kännedom hon har om det hon behandlar. Hennes beläsenhet, som ju ofta kommer till synes, måste imponera. Någon har räknat till sjuttiofem litteraturens stormän, som hon citerar endast i Robert Elsmere.

En bok har Mrs. Ward skrivit, som ej är bärare av någon idé. Det är hennes första arbete, Milly and Olly. Det är bara en barnbok och tages i regel ej med i räkningen. Och dock möter oss i den en omedelbarhet, som betager och som vi sedan sällan återfinna. Där träffa vi verkliga människobarn, stora och små, som röra sig på egen hand. Där märkes ej som i hennes senare arbeten skaparhanden, som tvingar människorna i en bestämd riktning. — Hon är med varm kärlek fästad vid bergens,

bäckarnas och sjöarnas Westmoreland. Denna kärlek får i Milly and Olly ett uttryck, som i all sin enkelhet griper oss lika mycket som de med stor konstnärlighet gjorda naturbeskrivningarna. Westmoreland är ofta bakgrunden för skildringar av personer och händelser. Jag erinrar mig en beskrivning av en Westmoreland-skog i påskliljetid. Det är i Helbeck of Bannisdale. "The golden flowers, the slim stalks, rose from a mist of greenish-blue, made by their speary leaf amid the encircling browns and purples, the intricate stem and branch-work of the still winter-bound hazels. Never were daffodils in such a wealth before! — — — and as Laura lay gathering with her face among the flowers, she could see behind their gold, and between the hazel stems, the lightfilled greys and azures of the mountain distance — — — a poem of northern spring." Och man fortsätter helt naturligt med Wordsworths sång om

a host of golden daffodils;
Beside the lake, beneath the trees,
Fluttering and dancing in the breeze — — —
Mrs. Ward har gått i Wordsworths skola. Landskapet är ej blott en bakgrund för de uppträdande personerna, de sammansmälta med det. Laura Fountain stod ej bara och betraktade påskliljeskogen, "she was of it — she belonged to it — she felt it in her veins!"

Laura Fountain är den av Mrs. Wards kvinnotyper, som mest närmar sig den moderna kvinnan. Hon är agnostiker, men älskar den ortodoxe katoliken Helbeck. I ett ögonblick av svaghet lovar hon att för hans skull bli katolik,

men finner snart, att hon ej kan. "The priests want my inmost will — want all that is I". Hon kan ej uppgiva sitt jag, och söker därför döden. Marcella Boyce åter, som ej är så litet rebellisk i sina uppväxtår, blir med tiden en hängiven maka och mor och sin mans bästa politiska stöd. Hon är entusiastisk för reformer, men på samma gång bunden i de aristokratiska godsägaretraditionerna. Men den kvinna, som ej vill uppge sin individualitet, men dock både vill och kan leva och står på egna fötter och utövar sitt inflytande ej endast i mannens skugga, har ingen plats i mrs. Wards diktarvärld. Vi vänta nu på en bok, i vilken hon åtminstone erkänner hennes tillvaro. Hon kan ej undgå att

se henne i England, och hon gör det ej heller. Hon befinner sig i motsatta lägret. Hon är en av de ledande i anti-rösträttsrörelsen. — Hon har mitt under brinnande krig skrivit en bok helt oberörd av världshändelserna. Hon säger i ett förord, att hon i författandet av den funnit en tillflykt undan krigets fasor och sorger. Och enligt henne är ju rustningarna och kriget endast mannens sak och även "den diplomati, som skyddar oss och våra barn från kriget". Mannen skall stödjas, men ej störas i sitt arbete för statens och kvinnans välfärd! — Skall det oerhörda, som nu sker, komma henne att något revidera sin uppfattning i detta avseende?

ANNA PETERSON.

Notiser från bokvärlden.

Camillas äktenskap. Av *Elin Wägner*. Albert Bonniers förlag.

Det skall vara Elin Wägner till att ge en så löjligt äktgammal romantitel åt sin bok. Men hon vet antagligen också väl, att man vid det här laget inte alltför troskyldigt löper i hennes snaror. Hennes nu väl kända försåtliga kurragömmalek med publiken, där hon på sitt oförlikneligt stillsamma och diskreta sätt får läsaren att helt oförberett snubbla över någon gnistrande liten kvickhet eller att plötsligt stanna inför en verklig sanning i en den enklaste lilla ordvändning, har bringat oss på vår vakt. Vi acceptera därför inte håller utan vidare denna vardags-sentimentala boketikett.

Men den ger, alldeles som naturligtvis förf. åsyftat, den verksamma reliefen åt hennes affektfräa analys av två män-

skor, som gå bredvid varandra genom livet. Ty mera än så är inte — eller blev inte — Camillas äktenskap.

Förf. går inte bredvid eller ser utifrån på detta så synnerligen vanliga och oftast ganska motståndslöst burna förhållande. Det är hennes på en gång djupa och varsamma grepp in i dessa två mänskors innersta, reellaste liv, som gör denna bok till det fullfärdiga lilla mästerstycke den är, — jag vågar verkligen använda detta stora ord om den, så avrundat helt ser man Eriks och Camillas lilla öde besegla sig. Det är livets egen, bultande puls i denna berättelse om främlingskapet, som ohinderligt växer upp ur ett det närmaste samhörighetsförhållande som finnes människor emellan.

Formgivningen är Elin Wägners vanliga fint uppdrivna och säkra.

Fredmangestalten. En studie av *Karin Ek*. P. A. Norstedt & Söners förlag.

Den som vill ha en filologisk eller litteraturhistorisk essay över Fredmansfiguren hos Bellman skall inte göra sig besvär med Karin Eks bok. Den är inspiration och dikt, och därur stiger Fredmangestalten som hennes egen ny-skapelse. Hon ser på honom med samma benådade diktaröga som hon ser på skyarnas skiftning eller solnedgångens glöd, och med konstnärens suveräna egenmakt ställer hon fram honom fri för sig. Bellman låtsar hon icke om, knappast är han en enda gång nämnd i hela denna studie, men hos Fredman lever hennes eget diktarliv i hans anammande av underbara månnätter vid den böljande strömmen, i hans syner av det gyllenröda morgonljuset över stadens gränder och Skeppsbrons orörliga skutor, i hans glada lust under farten över glittrande Målarvågor, i hans dovt tunga stämning mellan griftevårdarna på svarta kullar och hans känslor inför döden; liksom i hans fantasi luftiga lek eller mörka faser och i hans humors såväl rent upplösta som disharmoniskt klingande ackord.

Genom rusets slöjor, kärlekens robust sinnliga eller högt förfinade sällhet, ur sin musiks trollvärld stiger Karin Eks Fredmangestalt som ode och dityramb — hennes eget uttryck för hur hon förnimmer hans själs "pindariska flykt". En originellt gjord "studie", som snarare borde bära beteckningen litteraturanalytisk dikt och som därför att den är dikt blir syntes.

Elsa Björkmans konstnärliga träsnitt ge boken en tillbörligt högvärdig utsmyckning. E. K—N.

Katarina Elisabet Posse. En livsbild av *Nils Lövgren*. Diakonistyrelsens förlag.

Detta är en bok, som hunnit bli mer

än års gammal, ett svårt fel i vår våldsam och antikverande tid. Men anmälaren finner sig manad att — bättre sent än aldrig — rekommendera denna ingående skildring av en kvinnas historia. Den är i all anspråkslöshet en bit sannärdig själsteckning och ger många blickar till de mest olika sidor av religiöst färgad kultur under förra århundradet. Utgivaren har heder av den pålitliga redigeringen, förlaget — Svenska Kyrkans Diakonistyrelses — av en typografisk utstyrsel, som gör priset förvånande billigt.

Man behöver inte vara alldeles likadan med den man träffar för att draga vinst av umgänget, eller hur? Betty Ehrenborg var pietist, men villig att finna det bästa i flera former. En fläkt av humor gav henne hjälp. Hennes barndom förflöt på herrgården Råbäck, ungdomsåren giva henne — och läsaren — del i Geijers och Atterboms Uppsala, sedan blir hon pedagog i Stockholm och så maka till Väktarens redaktör friherre J. A. Posse. En förteckning på bokens porträtt skulle ge någon aning om den entusiastiska och likväl urskiljande kvinnans andliga miljö, där är släktingarna general af Kleen och biskop Ebbe Bring, där är de stora Uppsalaskalderna och deras Malla, väckelsepredikanten C. O. Rosenius, diakonissan M. Cederschiöld, domprostent Torén, teol. doktor J. C. Bring och professor Rudin. Studieresan till England och hälsoresan till Italien ha också lämnat spår av djupare intressen än turistisk livaktighet, men hon ansåg ej heligt att blunda.

Betty skrev vers, "Januari börjar året" m. m. dyl., som knappast faller inom skönlitteraturen men som roat och lärt barnasjälar.

AMALIA BJÖRCK.

Fredrika = Bremer = Förbundets Fruktodlings- och Trädgårdsskola

APELRYD, adr. Båstad

börjar sin första kurs den 1 mars.

Undervisning meddelas åt kvinnliga

elever i trädgårdsodlingens

olika grenar m. m. Prospekt erhålles

och förfrågningar besvaras av

FÖRESTÅNDARINNAN, adr. Box 17 Båstad,

och å

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS BYRÅ

Klarabergsgatan 48, Stockholm.

Ledig annonsplats!

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS PLATSFÖRMEDLING.

Å platsförmedlingen finnas anmälda lärarinnor, lektionsgivare, in- och utländska, kontorister, värdinnor samt hushållsbiträden av olika slag.

Rikst. 27 62 Platsförmedlingen är öppen kl. 12—4. A. T. 48 16

Årgångar av Veckotidningen DAGNY 1908—1913

erhållas mot ett pris av kr. 2:50 för inb. ex., kr. 1:75 för häft. ex. å

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS BYRÅ,
48 Klarabergsgatan, 2 tr.

HEMTREVNAD

Praktisk tidning för hemmet

utgiven av **FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET**

Redaktör: FANNY EKENSTIERNA.

Utkommer med 40 åttasidiga n:r om året. Prenumerationspris: helt år kr. 1:80, halvår kr 1:—, kvartal kr. 0:60. Prenumeration sker å posten.

Under tiden 1—24 december realiseras kartonnerade årgångar av Hemtrevnad för 1912, 1913, 1914 och 1915 till ett pris av kr. 1:25 pr årgång. Porto tillkommer vid försändelse.

ANNONSER FÖR HERTHA

upptagas av

Fröken Ingeborg Bergström.

Rikstel. 97 83 31 ÖSTERMALMSGATAN 31 Rikstel. 97 83

Innehåll:

Midnattsvakan vid Fredrika Bremers minne den 31 dec. 1915.

Värnpliktsår för kvinnor. Vad tyskorna säga. Av *Axianne Thorstenson*.

Själar och ansikten. IX. HELEN RING ROBINSON. Av *Ellen Kleman*.

Esselde och kvinnobildningen. I. Av *Lotten Dahlgren*.

Kringblick.

L. K. P. R:s centralstyrelsemöte.

Nutida engelska författarinnor. I. Av *Anna Petterson*.

Notiser från bokvärlden.

Ledig annonsplats!

HERTHA

Tidskrift för den svenska kvinnorörelsen, utgiven av Fredrika-Bremer-Förbundet.

Redaktör: Ellen Kleman.

Förbundsmedlemmar erhålla tidskriften till ett pris av kr. 3:50 varvid prenumeration sker direkt genom Fredrika-Bremer-Förbundets byrå, 48 Klarabergsgatan, Stockholm. Icke-förbundsmedlemmar prenumerera å närmaste postanstalt eller i bokhandel. Pris för postupplaga: $\frac{1}{4}$ år kr. 5:—; $\frac{1}{2}$ år kr. 2:75. — Lösnummer 35 öre. Redaktion och expedition: 48 Klarabergsgatan^{II}, Stockholm. Redaktionstid: måndagar, onsdagar och fredagar kl. 1—3. Allm. T. 48 50, Riks 27 62. Expeditionen: kl. 11—4 varje söckendag. Allm. T. 48 16, Riks 27 62.

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS SJUKKASSA

för bildade självförsörjande kvinnor

Expeditionen: Klarabergsgatan 48^{II}.

OBS.! Öppen endast tisdagar och fredagar kl. $\frac{1}{2}$ 11— $\frac{1}{2}$ 1. OBS.!

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS

===== BYRÅ =====

48 KLARABERGSGATAN 48

Rikstel. 27 62. Allm. tel. 48 16. Upplysningsbyrån Allm. tel. 48 50. Öppen: 11—4
Upplysningar lämnas kostnadsfritt rörande kvinnliga arbetsområden, utbildningskurser, löneförhållanden m. m. För utredningar avgift enligt överenskommelse.

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS

SJUKSKÖTERSKEBYRÅ

25 TUNNELGATAN 25

Rikstelefon 68 98

Tel.-adr.: Sköterskebyrån.

Allm. telefon 82 11

Byrån mottager sjukbud hela dagen: pr telefon även nattetid.

Föreståndarinnan träffas säkrast $\frac{1}{2}$ 2— $\frac{1}{2}$ 4.